
УДК 159.9:351.743(477)

Л. П. ЧЕПІГА,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціології та психології

факультету права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ГОТОВНОСТІ ДО РИЗИКУ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ОХОРОННИКІВ У ПРИВАТНИХ ОХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Встановлено, що охоронники приватних охоронних організацій (далі – ПОО) характеризуються тим же рівнем прагнення до ризику, що і люди, чия професійна діяльність не пов'язана з екстремальними ситуаціями. Однак структура взаємозв'язків готовності до ризику та відповідальності у охоронників та співробітників ПОО, які не пов'язані з охоронною діяльністю, суттєво відрізняється та свідчить, що готовність до ризику охоронників ПОО обумовлена глибоким та цілісним уявленням про відповідальність, розумінням її суті. Результати дослідження можуть бути використані при проведенні професійного відбору та психокорекційної роботи в приватних охоронних організаціях.

Ключові слова: професійно важливі риси особистості, охоронна діяльність, готовність до ризику, відповідальність, приватна охоронна організація.

Chepiga, L.P. (2015), "Relationship between the willingness to take risks and liability as professionally important qualities of guards in private security organizations" ["Vzaiemozviazok hotovnosti do ryzyku ta vidpovidalnosti yak profesiino vazhlyvykh yakosti osobystosti okhoronnykiv u pryvatnykh okhoronnykh orhanizatsiakh"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 160–165.

Постановка проблеми. На сучасному етапі все більше організацій та фірм вдаються до послуг охоронних підприємств. Охоронна діяльність, яка включає в себе охорону фізичних осіб, об'єктів та вантажів, характеризується складністю, відповідальністю, екстремальними умовами праці, що обумовлює підвищені вимоги до особистості співробітників охоронних агентств. Нині активно розглядаються проблеми психологічного відбору та прогнозування успішності професійної діяльності співробітників приватних охоронних організацій (Н. В. Борисенко, Ю. Ю. Бузикіна, А. Є. Тарасов, Л. Ф. Тимофєєв, В. О. Толочек та ін.), проблеми психологічної підготовки охоронників (П. А. Корж, І. В. Клопов, О. Ю. Михайлова, С. М. Федоткін та ін.).

Дослідники зазначають, що специфіка функцій співробітників охорони потребує органічного поєднання таких особистісно-професійних якостей, як морально-психологічні (моральність, сумлінність, відданість професійному обов'язку), пізнавально-регуляторні (високий рівень інтелекту, гнучкість, нестандартність та варіативність професійного мислення), емоційно-вольові (врівноваженість, емоційна стійкість, здатність брати на себе відповідальність), комунікативні (комунікабельність, тактовність і доброзичливість), особистісні (адекватна самооцінка, самоповага, сміливість, активність, упевненість, обов'язковість, самоконтроль тощо) [1]. Крім того, деякі вчені до професійно важливих якостей охоронника також відносять відповідальність та готовність до ризику. При цьому якщо відповідальність розглядається як безумовно позитивна професійно-необхідна особистісна характеристика, то з готовністю (схильністю) до ризику все не так однозначно: одні дослідники відносять її до психологічних протипоказань для здійснення приватної охоронної діяльності [1], інші ж відмічають, що вибір ризику може бути свідомим ціннісно обумовленим рішенням, яке забезпечує ефективне виконання професійних обов'язків [2].

Тому **метою** нашого дослідження є виявлення взаємозв'язку готовності до ризику та відповідальності як професійно важливих якостей охоронників у приватних охоронних організаціях (далі – ПОО).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній психологічній літературі активно досліджуються різні психологічні аспекти при-

ватної охоронної діяльності [3–5], вимоги до особистості співробітника приватного охоронного підприємства [6; 7], індивідуально-особистісні особливості стресостійкості співробітників недержавних підприємств безпеки [8].

О. М. Абакумов, вивчаючи вплив професійної діяльності на особистісні особливості співробітників приватних охоронних підприємств, відзначає, що вибір службової діяльності співробітника ПОО визначається такими психологічними характеристиками особистості, як прагнення до новизни, виражена активність, яка поєднується з високим рівнем мотивації досягнення, високим ступенем незадоволеності собою та переважанням (домінуванням) у професійній направленості особистості мотивів самореалізації та самоактуалізації [9]. О. В. Нічик підкреслює наявність у роботі охоронників високого рівня емоційної напруги, пов'язаної зі значним ризиком і відповідальністю, значною кількістю стресових факторів, що зумовлює підвищені вимоги до розвитку індивідуальних психофізіологічних якостей [10].

Досліджуючи ставлення до ризику як компонента психологічної готовності до професійної діяльності співробітників МНС, О. І. Петимко відзначає, що воно у курсантів характеризується захопленістю, збудженням та нетерпінням, які пов'язані з випадком, грою та небезпекою. Така імпульсивна поведінка зі зниженням самоконтролю характеризується як низькорациональна, заснована на суб'єктивній самооцінці, азарті, керується жагою гострих відчуттів. А вибір ризику працюючими співробітниками вмотивований свідомим ціннісно обумовленим рішенням, яке взаємопосилує або взаємокомпенсує його суб'єктивні характеристики. У поведінці пожежників більше, ніж у курсантів, проявляється необхідність виконання обов'язків, коли в інтелектуально-особистісну регуляцію прийняття ризику включається ще й рівень самосвідомості особистості [2].

Є. П. Ільїн, аналізуючи різні дослідження з психології ризику, наводить дані, в яких, з одного боку, показано, що для осіб з високим рівнем схильності до ризику характерні вищі показники імпульсивності, емоційної лабільності, некритичності, детермінованість схильності до ризику рівнем тривоги, а з іншого – що схильність до ризику позитивно пов'язана зі самостійністю, мотивом досягнення, а також з такими особистісними рисами, як незалежність,

агресивність, прагнення до успіху, схильність до домінування і самоствердження [11, с. 44–45].

Отже, у літературі наведені суперечливі дані стосовно впливу схильності до ризику на ефективність професійної діяльності. Крім того, не дивлячись на те, що на сьогодні у прикладній психології активно вивчаються різні аспекти професійної діяльності співробітників охорони, конкретних експериментальних досліджень явно недостатньо. Тому не викликає сумніву актуальність вивчення готовності до ризику та відповідальності як професійно-важливих якостей особистості охоронників в приватних охоронних агентствах.

Методика та організація дослідження.

У дослідженні взяли участь 20 охоронників ПОО. Контрольну групу склали 20 співробітників ПОО, які не здійснюють охоронну діяльність.

Для реалізації завдань дослідження були використані «Опитувальник SSS (Sensation Seeking scale)» та «Опитувальник багатомірно-

функціонального аналізу відповідальності». Для статистичного аналізу використано t-критерій Стюдента і ранговий кореляційний аналіз за критерієм Спірмена.

Результати дослідження.

Результати дослідження готовності до ризику у охоронників ПОО і співробітників ПОО, які не здійснюють охоронну діяльність, не виявили достовірних відмінностей за жодним із показників готовності до ризику. Обом групам досліджуваних однаково властиві помірно прагнення до труднощів та пошуку гострих відчуттів, помірна непереносимість одноманітності, знижена потреба у нових враженнях; охоронники ПОО характеризуються тим же рівнем прагнення до ризику, що й співробітники, чия професійна діяльність не пов'язана з екстремальними ситуаціями.

Результати дослідження взаємозв'язку готовності до ризику і відповідальності представлені в табл. 1 та 2.

Таблиця 1

Взаємозв'язок готовності до ризику і відповідальності у охоронників ПОО (R)

	UA – не адаптивне прагнення до труднощів	TAS – пошук гострих відчуттів	ES – пошук нових вражень	BS – непереносимість одноманітності
ДЕ – динамічна ергічність	-0,02	0,22	0,20	-0,10
МС – мотивація соціоцентрична	-0,48*	-0,03	0,17	-0,19
КО – когнітивна осмисленість	-0,04	0,46*	0,49*	0,13
ПП – продуктивність предметна	-0,15	0,24	0,19	-0,18
ЕС – емоційність стенична	-0,03	0,44*	0,41	0,17
РІ – регуляторна інтернальність	0,12	0,20	0,13	-0,04
ТЛ – труднощі особистісні	-0,11	-0,03	0,23	0,40
СІС – прагнення інструментально-стильові	0,20	0,19	0,35	0,26
ДАЕ – динамічна аергічність	-0,23	-0,25	-0,20	0,06
МЕ – мотивація егоцентрична	0,02	-0,00	0,04	0,44*
КОСВ – когнітивна поінформованість	-0,07	0,11	0,19	0,50*
ПС – продуктивність суб'єктна	-0,06	0,08	0,05	-0,17
ЕА – емоційність астенична	-0,14	-0,11	0,01	0,28
РЕ – регуляторна екстернальність	-0,14	-0,06	-0,11	0,11
ТО – труднощі операціональні	0,07	0,02	-0,18	0,15
ССС – прагнення змістовно-сміслові	0,12	0,02	0,44*	-0,22

*кореляційний взаємозв'язок достовірний на рівні $p < 0,05$

Результати дослідження свідчать, що в групі охоронників ПОО було виявлено негативний кореляційний взаємозв'язок між неадаптивним прагненням до труднощів і таким показником відповідальності, як соціоцентрична мотивація ($R = -0,48$, $p < 0,05$). Тобто чим більше охоронникам ПОО властива соціально-значуща мотивація, виражена у виконанні відповідальних справ через бажання бути серед людей і пов'язана з почуттям обов'язку і переважанням громадських інтересів, тим менше їм властиве неадаптивне прагнення до труднощів.

Було виявлено позитивний кореляційний взаємозв'язок між прагненням до пошуку гострих відчуттів і такими показниками відповідальності, як когнітивна осмисленість ($R = 0,46$, $p < 0,05$) та емоційність стенична ($R = 0,44$, $p < 0,05$). Прагнення до гострих відчуттів у охоронників ПОО обумовлено глибоким і цілісним уявленням про відповідальність, розумінням стрижневої основи відповідальності, її суті та пов'язане з переживанням позитивних емоцій при виконанні відповідальних справ.

Виявлено позитивний кореляційний взаємозв'язок між прагненням до пошуку нових вра-

жень і такими показниками відповідальності, як когнітивна осмисленість ($R = 0,49$, $p < 0,05$) та змістовно-сміслові прагнення ($R = 0,44$, $p < 0,05$). Пошук нових вражень у охоронників ПОО обумовлений глибоким і цілісним уявленням про відповідальність, розумінням стрижневої основи відповідальності, її суті та пов'язаний з обов'язковістю і сумлінністю, які проявляються при виконанні справ альтруїстичного характеру, спрямованих більшою мірою на соціальне оточення.

Також у охоронників ПОО було виявлено позитивний кореляційний взаємозв'язок між непереносимістю одноманітності і такими показниками відповідальності, як егоцентрична мотивація ($R = 0,44$, $p < 0,05$) та когнітивна поінформованість ($R = 0,50$, $p < 0,05$). Тобто непереносимість одноманітності властива тим охоронникам ПОО, кому властиве поверхове розуміння відповідальності, у яких відповідальність обумовлена лише бажанням звернути на себе увагу в процесі реалізації відповідальних справ і отримати винагороду.

Таблиця 2

Взаємозв'язок готовності до ризику і відповідальності у співробітників ПОО, які не здійснюють охоронну діяльність (R)

	UA – не адаптивне прагнення до труднощів	TAS – пошук гострих відчуттів	ES – пошук нових вражень	BS – непереноси- мість одноманітності
ДЕ – динамічна ергічність	0,18	-0,12	0,26	-0,31
МС – мотивація соціоцентрична	-0,01	-0,07	0,02	-0,13
КО – когнітивна осмисленість	0,21	-0,30	0,37	-0,54*
ПП – продуктивність предметна	0,22	0,20	0,26	0,21
ЕС – емоційність стенична	0,11	0,29	0,23	0,23
РІ – регуляторна інтернальність	-0,25	0,36	0,07	0,19
ТЛ – труднощі особистісні	0,06	-0,23	-0,08	0,10
СІС – прагнення інструментально-стильові	-0,21	0,35	0,21	-0,10
ДАЕ – динамічна аергічність	0,17	-0,19	0,12	-0,14
МЕ – мотивація егоцентрична	-0,17	0,11	-0,09	0,28
КОСВ – когнітивна поінформованість	-0,55*	-0,22	-0,33	0,01
ПС – продуктивність суб'єктна	-0,48*	-0,09	-0,20	-0,12
ЕА – емоційність астенічна	-0,39	-0,07	-0,49*	0,31
РЕ – регуляторна екстернальність	-0,13	-0,09	-0,09	0,13
ТО – труднощі операціональні	-0,12	-0,09	-0,15	0,19
ССС – прагнення змістовно-сміслові	-0,00	-0,03	0,29	-0,45*

*кореляційний взаємозв'язок достовірний на рівні $p < 0,05$

У групі співробітників ПОО, які не здійснюють охоронну діяльність, було виявлено негативні кореляційні взаємозв'язки між неадаптивним прагненням до труднощів і такими показниками відповідальності, як когнітивна поінформованість ($R = -0,55$, $p < 0,05$) та суб'єктивна продуктивність ($R = -0,48$, $p < 0,05$). Чим більше співробітники орієнтовані на особисте благополуччя при виконанні відповідальних справ, чим більш поверхневим розумінням відповідальності характеризуються, тим менше вони готові ризикувати, долаючи труднощі.

Було виявлено негативний кореляційний взаємозв'язок між пошуком нових вражень і таким показником відповідальності, як астенічна емоційність ($R = -0,49$, $p < 0,05$). Чим більше співробітники ПОО, не пов'язані з охоронною діяльністю, відчувають негативні емоції при виконанні відповідальних справ, тим менше вони прагнуть до ризику та нових вражень.

Також у співробітників ПОО, які не здійснюють охоронну діяльність, було виявлено негативний кореляційний взаємозв'язок між непереносимістю одноманітності і такими показниками відповідальності, як когнітивна осмисленість ($R = -0,54$, $p < 0,05$) та змістовно-смыслові прагнення ($R = -0,45$, $p < 0,05$). Чим більше такі співробітники прагнуть до ризику в контексті непереносимості одноманітності, тим менше їм властиве глибинне розуміння суті відповідальності, обов'язковості і сумлінності при виконанні справ альтруїстичного характеру, спрямованих на соціальне оточення.

Висновки.

1. Охоронники ПОО характеризуються тим же рівнем прагнення до ризику, що й співробітники, чия професійна діяльність не пов'язана з екстремальними ситуаціями. Проте спостері-

гаються значні відмінності в структурі взаємозв'язків різних компонентів відповідальності та схильності до ризику в охоронників приватних охоронних підприємств та співробітників цих підприємств, які не здійснюють охоронну діяльність.

2. Такі компоненти схильності до ризику, як прагнення до гострих відчуттів та пошук нових вражень, у охоронників ПОО обумовлені глибоким і цілісним уявленням про відповідальність, розумінням її суті, обов'язковості і сумлінності, які проявляються при виконанні справ, спрямованих на соціальне оточення, а також переживанням позитивних емоцій при виконанні відповідальних справ. Крім того, відповідальність, яка пов'язана з почуттям обов'язку і переважанням громадських інтересів, знижує неадаптивне прагнення до труднощів. Непереносимість одноманітності властива тим охоронникам ПОО, кому характерне поверхове розуміння відповідальності, у яких відповідальність обумовлена лише бажанням звернути на себе увагу в процесі реалізації відповідальних справ і отримати винагороду.

3. Інша картина спостерігається у співробітників ПОО, не пов'язаних з охоронною діяльністю. Поверхнєве розуміння відповідальності, орієнтація на власне благополуччя та наявність негативних емоцій при виконанні відповідальних справ призводять до того, що співробітники ПОО, які не здійснюють охоронну діяльність, не прагнуть до ризику та нових вражень. Готові до ризику в контексті непереносимості одноманітності ті з них, кому не властиві глибинне розуміння суті відповідальності, обов'язковості і сумлінності при виконанні справ альтруїстичного характеру.

Список використаних джерел

1. Дровникова И. Г. Личностно-профессиональные качества специалиста в системе вневедомственной охраны [Электронный ресурс] / И. Г. Дровникова // Вестник Воронежского института МВД России. – 2007. – № 4. – [4 с.]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/lichnostno-professionalnye-kachestva-spetsialista-v-sisteme-vnevedomstvennoy-ohrany.pdf>.
2. Петимко А. И. Отношение к риску как компонент психологической готовности к профессиональной деятельности сотрудников МЧС России : дис. ... канд. психол. наук : 05.26.03 [Электронный ресурс] / Петимко Александр Иванович. – СПб., 2010. – 215 с. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/pozharn-bezopasnost/petimko-otnoshenie-k-risku-kak-komponent-psihologicheskoy-gotovnosti-k-professionalnoj.html>.
3. Аллахвердиев Ф. А. Психологическая подготовка охранников / Ф. А. Аллахвердиев. – СПб. : [б.и.], 2011. – 103 с.
4. Галочкин Д. Практическая психология в частной охранной деятельности / Д. Галочкин, В. Прасолов, В. Черняев. – М. : ЭКА, 2012. – 134 с.
5. Тернова С. В. Психология частной охранной деятельности / С. В. Тернова. – М. : ОРГ информ, 2003. – 88 с.
6. Тимофеев Л. Ф. Какой он, охранник ЧОП? Психология отбора / Л. Ф. Тимофеев. – М. : НОУ ШО «Баярд», 2002. – 412 с.
7. Тур'ян О. В. Психологічні вимоги до особистості співробітника приватного охоронного підприємства [Електронний ресурс] / Тур'ян О. В. // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2010. – Вип. 8. – С. 179–187. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pekp/2010_8/files/023.pdf.

8. Белова М. Э. Индивидуально-личностные особенности стрессоустойчивости сотрудников негосударственных предприятий безопасности / М. Э. Белова, Н. Ф. Будиянский // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – 2007. – Вип. 33. – С. 272–278.

9. Абакумов О. Н. Влияние профессиональной деятельности на личностные особенности сотрудников частных охранных предприятий : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 [Электронный ресурс] / Абакумов Олег Николаевич. – Ростов н/Д, 2005. – 180 с. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/vliyanie-professionalnoi-deyatelnosti-na-lichnostnye-osobennosti-sotrudnikov-chastnykh-okhra>.

10. Нічик О. В. Психофізіологічне забезпечення військово-професійної діяльності співробітників особливої охорони : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.02 [Электронный ресурс] / Нічик Олена Володимирівна. – Київ, 2008. – 150 с. – Режим доступа: <http://disser.org.ua/file45794.html>.

11. Ильин Е. П. Психология риска / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2012. – 282 с.

12. Федоткин С. Н. Основы охранной деятельности : практ. пособие для сотрудников негос. охран. орг. / Федоткин С. Н. – М. : Изд-во НЦ ЭНАС, 2002. – 304 с.

Надійшла до редколегії 25.09.2015

ЧЕПИГА Л. П. ВЗАИМОСВЯЗЬ ГОТОВНОСТИ К РИСКУ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ ОХРАННИКОВ НА ЧАСТНЫХ ОХРАННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Показано, что охранники частных охранных предприятий (далее – ЧОП) характеризуются тем же уровнем стремления к риску, что и люди, чья профессиональная деятельность не связана с экстремальными ситуациями. Однако структура взаимосвязей готовности к риску и ответственности у охранников и сотрудников ЧОП, не осуществляющих охранной деятельности, существенно отличается и свидетельствует о том, что готовность к риску охранников ЧОП обусловлена глубоким и целостным представлением об ответственности, пониманием её сути. Результаты исследования могут быть использованы при проведении профессионального отбора и психокоррекционной работы на частных охранных предприятиях.

Ключевые слова: профессионально важные качества личности, охранная деятельность, готовность к риску, ответственность, частное охранное предприятие.

CHEPIGA L. P. RELATIONSHIP BETWEEN THE WILLINGNESS TO TAKE RISKS AND LIABILITY AS PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF GUARDS IN PRIVATE SECURITY ORGANIZATIONS

It is indicated that some scholars refer liability and willingness to take risks to professionally important qualities of guards – employees of private security companies. Thus, if liability is considered as absolutely positive professionally needed personal characteristics, then it is not so clear with readiness (predisposition) to take risks. Contradictory data on the impact of the predisposition to take risks on the effectiveness of professional activity is provided in the literature. Predisposition to take risks is often considered as a contraindication for private security activity, but it is also noted that the choice to take risks can be conscious, value conditioned decision, which guarantees effective performance of professional duties.

During the conducted research the author has found out that the guards of private security organizations (hereinafter – PSO) are characterized by the same level of desire for risk as people whose professional activity is not related to extreme situations. However, the structure of relationships between the willingness to take risks and liability of guards and employees of PSO, who are not related to security activity, is significantly different.

Such components of the willingness to take risks, as the desire for thrills and the search for new experiences of the guards of SPO are caused by profound and holistic understanding about liability, understanding of its essence, commitment and integrity, manifested in carrying out duties aimed at the social environment, as well as experience of positive emotions while performing responsible tasks. Besides, the liability associated with a sense of duty, reduces non-adaptive commitment for difficulties. Another situation is observed talking about SPO employees not related to security activity. Facial understanding of liability, focus on personal well-being and existence of negative emotions while performing responsible tasks lead to the fact that SPO employees, who do not exercise security activity, have no willingness to take risks.

Keywords: professionally important qualities of the person, security activities, willingness to take risks, liability, private security organization.